

<i>Pratarmė</i>	3
I. Vilnius – Lietuvos sostinė.	
I. Lukšaitė <i>Vilnius lietuvių tautos istorijoje</i>	11
A. Šapoka <i>Vilnius – politinis Lietuvos centras</i>	17
A. Kuncevičius <i>Kodėl Vilnius tapo sostine?</i>	22
II. Vilniaus miesto vardas ir simbolika.	
A. Vanagas <i>Miesto vardas Vilnius</i>	31
E. Rimša <i>Vilniaus herbas</i>	35
III. Seniausia Vilniaus miesto praeitis	
V. Daugudis <i>Vilniaus miesto teritorijos ir apylinkių pirmieji gyventojai</i>	38
S. Lasavickas <i>Vilniaus pilys-piliakalniai ir jų reikšmė lietuvių kultūrai</i>	41
A. Tautavičius <i>Vilnius iki Gedimino</i>	45
K. Katalynas <i>Vilnius XIII amžiuje. Mitai ir faktai</i>	48
IV. Vilnius – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė.	
1. Vilnius politiniame LDK gyvenime	
A. Nikžentaitis <i>Gediminas ir Vilnius</i>	59
N. Kitkauskas, V. Levandauskas, A. Tautavičius <i>Vilniaus pilys</i>	61
A. Tyla <i>Vilnius – LDK sostinė po Liublino unijos</i>	66
A. Tautavičius <i>Pirmoji Vilniaus okupacija</i>	71
2. Urbanistinė ir architektūrinė Vilniaus raida	
A. Miškinis, V. Jurkštas <i>Vilniaus miesto urbanistinė raida</i>	74
K. Katalynas, G. Vaitkevičius <i>Vilniaus miesto raida XIV–XVII amžiais</i>	80
D. Bražėnaitė <i>Vilnius už gynybinės sienos</i>	94
K. Čerbulėnas ir kt. <i>Architektūros stilių raida: gotika, renesansas, barokas, klasicizmas</i>	100
V. Tatarkevičius <i>Vilniaus klasicizmas: L. Stuoka-Gucevičius</i>	113
J. Mazurkevičiūtė-Jurevičienė <i>Kuo viduramžiškas Vilniaus senamiestis</i>	115
3. Miesto valdymas	
B. Galinienė, St. Stačiokas <i>Kur senas miestas Gedimino...</i>	119
J. Maceika <i>Rotušė – miesto magistrato būstinė</i>	128
A. Ragauskas <i>Vilniaus vaitai XVII amžiaus antroje pusėje</i>	132
D. Blažytė <i>Vilniaus magistratas ir žydų bendruomenė XVIII amžiuje</i>	134
D. Blažytė <i>Vilniaus magistratas T. Kosciuškos sukilimo metais</i>	138
E. Rimša <i>Vilniaus savivalda ir pirmasis miesto administracinis padalijimas XVIII amžiaus pabaigoje</i>	139
N. Pulokaitė <i>Vilniaus pašto pradžia</i>	141
4. Tautinės ir religinės Vilniaus bendrijos.	
A. Budreckis <i>Vilniaus žydų istorijos apžvalga</i>	143
I. Lempertas <i>Gyvenęs Vilniuje, švietęs visam pasauliui Vilniaus Izraelis</i>	148
Z. Zinkevičius <i>Kaip vadinosi vilniečiai</i>	151
Z. Zinkevičius <i>Senojo Vilniaus kalbos</i>	158
A. Nikžentaitis <i>Trijų Kryžių kalno legenda</i>	162
A. Nikžentaitis <i>Trys stačiatikiai kankiniai Vilniuje</i>	177
A. Nikžentaitis <i>Trys stačiatikiai kankiniai Vilniuje</i>	179

TURINYS

5. Senųjų vilniečių butis.	
A. Tautavičius <i>Iš XIV amžiaus vilniečių buties</i>	181
Ž. de Lanua <i>Vilnius 1413–1414 metais</i>	184
S. Herberšteinas <i>Apie Vilnių XVI amžiuje</i>	185
<i>Vilnius Brauno pasaulio miestų atlase</i>	186
<i>Vilniaus aprašymas Merkatorijaus atlase</i>	188
<i>Vilnius LDK žemėlapyje</i>	189
A. Šapoka <i>Žygimanto Augusto renesansas</i>	190
J. Kiaupienė <i>XVI amžiaus Vilniaus viešojo gyvenimo vaizdai</i>	196
A. Čaplinskas <i>Šventės Vilniuje</i>	205
A. Čaplinskas <i>Vilniečių namai</i>	207
A. Čaplinskas <i>Vilniaus gatvės</i>	209
A. Čaplinskas <i>Vilniečių apdarai ir mados</i>	211
A. Čaplinskas <i>Sostinės spindesys ir skurdas</i>	213
6. Miestiečių verslai.	
R. Vitkauskienė <i>Vilniaus auksakalių cechas</i>	215
G. Galkutė <i>Vilniaus chirurgų brolija</i>	219
S. Samalavičius <i>Vilniaus žvejų brolija</i>	223
S. Samalavičius <i>Vilniaus lentpjovių brolija</i>	226
J. Kiaupienė, Z. Kiaupa <i>Traukė pirkliai į Vilnių</i>	230
V. K. Vaitkus <i>Seniausioji industrijos aglomeracija Lietuvoje</i>	233
7. Miesto nelaimės.	
S. Samalavičius <i>Didysis maras Vilniuje</i>	235
A. Čaplinskas <i>Vilniaus gaisrai</i>	239
8. Vilnius – Lietuvos kultūros centras.	
S. Samalavičius <i>Kur buvo pirmoji Lietuvos mokykla?</i>	241
A. Jovaišas <i>Mokyklų steigimas. Vilniaus universitetas</i>	244
A. Bumblauskas <i>1579–1773 – baroko epocha: Jėzuitų universitetas</i>	247
A. Jancevičius <i>LDK Vyriausioji mokykla (1773–1803)</i>	257
A. Ickevičius <i>Pranciškus Skorina ir jo epocha</i>	264
V. Zaborskaitė <i>Pirmasis mokyklinis spektaklis Vilniuje</i>	267
V. Zaborskaitė <i>Senesnis už universitetą</i>	269
D. Kuolys <i>Pasišventęs tautai ir Dievui</i>	271
V. Jurkštas <i>Muzika tarp universiteto sienų</i>	274
V. Jurkštas <i>Vilniaus Žemutinės pilies opera</i>	278
V. P. Jurkštas <i>Vilniaus Žemutinės pilies teatras</i>	282
S. Bakaitė <i>Pirmasis profesionalus teatras Vilniuje</i>	285
V. Urbonas <i>Kurier Litewski – pirmasis Lietuvos laikraštis</i>	289
E. Ulčinaite „ <i>Vilniau, jau nusimesk nuo pečių sielvartingąją našlą</i> ”	292
B. Genzelis <i>Vilnius išnykęs. Vilnius išlikęs</i>	297
V. Vilnius – Rusijos imperijos miestas.	
1. Vilnius politiniame lietuvių tautos gyvenime.	
M. Bartninkas <i>Napoleonas Vilniuje</i>	306
V. Merkys <i>Uolusis lietuvis</i>	310
A. Griška „ <i>Nenaudėlių</i> ” draugija	313

TURINYS

V. Girininkienė <i>Paskutinės gyvenimo dienos</i>	317
N. Češkevičiūtė <i>Užgeso švietusi žvaigždė</i>	319
P. Čepėnas <i>Vilnius revoliucijos išvakarėse</i>	322
J. Jurginis <i>Vilniaus moksleiviai 1905 metų revoliucijos metu</i>	331
E. Motieka <i>Didžiojo Vilniaus seimo reikšmė</i>	334
2. Urbanistinė ir architektūrinė Vilniaus miesto raida.	
A. Miškinis, V. Jurkštas <i>Urbanistinė raida</i>	342
K. Čerbulėnas ir kt. <i>Klasicizmo architektūra (nuo 1800 metų) Istorizmo architektūra</i>	344
V. Merkys <i>Vilniaus arealo įtaka tautinei gyventojų sudėčiai 1861–1915 metais</i>	349
3. Miesto valdymas.	
B. Galinienė, R. Stačiokas <i>Negreitai aušo rytas</i>	351
4. Miestiečių kasdienybė.	
N. Dūda <i>Vilniaus miesto transportas: nuo vežimų iki taip ir neįrengto tramvajaus</i>	360
5. Kultūrinis lietuvių ir kitų tautinių bendrijų gyvenimas.	
A. Jančevičus <i>Imperatoriškasis Vilniaus universitetas (1803–1831)</i>	363
E. Aleksandravičius, A. Kulakauskas <i>Vilniaus universitetas – Lietuvos kultūros centras 1803–1831 metais</i>	374
<i>Vilnius – tautinio lietuvių atgimimo centras</i>	
K. Stiklius <i>Vilniaus knygnešių globėjas</i>	377
J. Vileišis <i>Iš atsiminimų apie slapta knygų gabenimą į Vilnių</i>	378
V. Žukas <i>Marija ir Jurgis Šlapeliai</i>	379
A. Butkuvienė <i>Lietuviška spauda „Vilniaus žinios“</i>	390
A. Lapinskienė <i>Periodika – „Viltis“ – literatūra</i>	397
<i>Lietuvių švietimas Vilniuje</i>	401
O. Mažeikienė <i>Vilniaus inteligentų rūpesčiai</i>	402
A. Butkuvienė <i>Vilniaus draugijos</i>	404
P. Čepėnas <i>Pastangos atkurti Vilniaus universitetą</i>	408
P. Čepėnas <i>Lietuvių teatras Vilniuje</i>	410
J. Burokaitė <i>„Birutės“ opera</i>	412
J. Tallat-Kelpša <i>Atsiminimai iš muzikinio lietuvių gyvenimo Vilniuje</i>	415
A. Arminas <i>Lietuviškų chorų ištakos</i>	418
A. Butkuvienė <i>Vilniaus mėgėjų teatras ir muzikinis gyvenimas</i>	423
P. Čepėnas <i>Lietuvių dailė Vilniuje</i>	424
A. Butkuvienė <i>Vilniaus dailė ir architektūra</i>	427
E. Vidmantas <i>Religinė tautinė lietuvių veikla Vilniuje</i>	432
J. Aničas <i>Petro Vileišio veikla Vilniuje</i>	440
J. Aničas <i>Vileišiai ir Vilnius</i>	446
<i>Vilnius – kitų tautinių bendrijų atgimimo centras</i>	
P. Lavrinec <i>Rusų kultūrinio gyvenimo bruožai XX amžiaus pradžios Vilniuje</i>	453
V. P. Jurkštas <i>Mintaujos opera Vilniuje</i>	454

TURINYS

P. Kulikauskas, A. Luchtanas <i>Vilniaus miesto archeologinės komisijos įkūrimas ir veikla 1911–1914 metais</i>	457
L. Luckievič <i>Kultūrinis gūdų gyvenimas Vilniuje XX amžiaus pradžioje</i>	464
V. Koutun <i>Ciotka ir Steponas Kairys</i>	465
S. Atamukas <i>Žydų gyvenimas Vilniuje</i>	466
A. Gruntvagė <i>Teodoras Hercelis Vilniuje</i>	470
V. Merkys <i>Lietuvos žydų spaustuvės 1795–1915 metais</i>	471

VI. Vilnius – Lietuvos valstybės atkūrimo centras.

P. Čepėnas <i>Vilnius Pirmojo pasaulinio karo pradžioje</i>	473
J. Basanavičius <i>Dėl vasario 16 dieną paskelbtos Lietuvos nepriklausomybės Vasario 16-oji – Laisvė, sujungta su tiesa</i>	478
S. Vaitiekus <i>Lietuvos Tarybos kolektyvinė biografija-charakteristika</i>	493
A. Grigaravičius <i>Vilnius: 1918 metų gruodžio 20–24 dienos</i>	496
V. Lesčius <i>Lietuvos kariuomenė 1918–1920 metais</i>	506
J. Matulaitis <i>Tautybių santykiai Vilniuje</i>	518
T. Balkelis <i>Politinė tautinių mažumų partnerystė</i>	538
V. B. Pšibilskis <i>Lietuviškos kultūros gaivinimas 1918 metais</i>	544
V. B. Pšibilskis <i>„... Pirmas Lietuvos universitetas turi būti tikrai Vilniuje“</i>	555
M. Tamošiūnas <i>Sostinės netektis</i>	562

VII. Vilnius Lenkijos valdžioje.

A. Stanaitis <i>Vilniaus kraštas ir jo sampratos kaita</i>	566
1. Urbanistinė ir architektūrinė Vilniaus raida.	
A. Mačiulis <i>Naujoji architektūra Vilniuje 1919–1939 metais</i>	570
2. Miesto valdymas.	
B. Galinienė, R. Stačiokas <i>Vilniaus 1920–1939 metų socialinė-ekonominė būklė</i>	572
3. Gyventojai, jų verslai ir buitės.	
V. Narbutas <i>Vilnius 1936</i>	576
4. Kultūrinis tautinių bendrijų gyvenimas.	
A. Butkuvienė <i>Vilniaus krašto lietuvių veikla</i>	591
G. Viliūnas <i>Literatūrinis gyvenimas okupuotame Vilniuje</i>	597
P. Čibiras <i>Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija</i>	604
V. Martinkėnas <i>„Ryto“ draugijos veikla</i>	607
K. Sinkevičius <i>Vilniaus krašto bibliotekos</i>	616
V. Žukas <i>Lietuviški Vilniaus knygynai</i>	619
R. Mackonis <i>Jurgis Matulevičius – Vilniaus vyskupas</i>	621
R. Mackonis <i>Kristupas Čibiras – „Ryto“ draugijos pirmininkas</i>	625
R. Mackonis <i>Petras Kraujelis</i>	628
R. Mackonis <i>Mečislovas Reinys</i>	632
L. Laučkaitė <i>Vilnius, kurio nepažįstame</i>	634
J. Malinowski <i>Dailininkai tarpukario Vilniuje</i>	639
I. Petrauskienė <i>Vilniaus mokslo bičiulių draugija</i>	648
R. Mackonis <i>Liudvikas Abramavičius</i>	652
L. Malinowski <i>Vilniaus žydų meninis gyvenimas</i>	656
A. Liekis <i>Vilnius – pasaulio žydų mokslo centras</i>	661
G. Agranovskis <i>Čia skambėjo žydiška šneka</i>	663

TURINYS

M. Šubas <i>Vilniaus žydų kultūra tarp dviejų pasaulinių karų</i>	665
M. Zakas <i>Gydytojas, tapęs Aiskauda</i>	667

VIII. Vilnius Lietuvos Respublikos sudėtyje.

1. Vilnius tarptautinės politikos sukuriuose. Politinis gyvenimas Vilniuje.	
R. Žepkaitė <i>1939-ieji – 39 Raudonosios armijos okupacijos dienos Vilniuje</i>	669
V. Čečėta <i>Vilnius. 1939 metų rudenio</i>	674
A. Bubnys <i>Vilniaus lenkų nuotaikos ir pažiūros 1939–1940 metais</i>	680
2. Miesto valdymas.	
R. Čepas <i>Vilniaus savivaldybė 1939–1940 metais</i>	686
B. Galinienė, R. Stačiokas <i>Vilniaus gražinimas Lietuvai ir miesto savivaldybės veikla 1939–1940 metais</i>	688
3. Kasdieninis vilniečių gyvenimas.	
A. Vosyliūtė <i>Karo metų kasdienybė (1939–1945)</i>	697
J. Markevičienė <i>Vilniaus kultūros paveldo apsauga Lietuvos Respublikos (1939–1940) laikotarpiu</i>	713
4. Ekonominis Vilniaus miesto ir krašto gyvenimas.	
V. Terleckas <i>Lito įvedimas Vilniaus krašte</i>	718
5. Kultūrinis tautinių bendrijų gyvenimas.	
G. Viliūnas <i>Literatūrinio gyvenimo pradai atgautame Vilniuje</i>	722
A. Augustaitis <i>Kaip buvo atkurtas Vilniaus universitetas</i>	724

IX. Vilnius pirmosios sovietinės ir nacių okupacijos metais.

1. Vilnius tarptautinės politikos sukuriuose. Politinis gyvenimas Vilniuje.	
A. Bubnys <i>1941 metų birželio sukilimas</i>	728
P. Dundulienė <i>Armija Krajova Vilniuje</i>	730
Prisiminimai apie <i>Armiją Krajovą</i>	731
P. Stankeras <i>Mūšiai dėl Vilniaus 1944 metų vasarą</i>	732
2. Kasdieninis gyvenimas okupuotame Vilniuje. Holokaustas.	
A. Bubnys <i>Vilniaus getas</i>	736
S. Buchaveckas <i>Vilniaus gimnazistai nacių okupacijoje</i>	741
A. Kalinauskas <i>Vilniaus opera nacių okupacijos metais</i>	744
V. Kaltenis <i>Tol mokomės, kol gyvi esame</i>	747
B. Mackonytė <i>Vilnius karo karuselėje</i>	749
J. Markevičienė <i>Vilniaus kultūros paveldo apsauga pirmuoju sovietmečiu (1940–1941) ir nacių okupacijos (1941–1944) metais</i>	755
P. Matekūnas <i>Okupacijų metai Vilniuje</i>	762
K. Širvinta <i>Vilniaus komendantūra sovietinės okupacijos metais</i>	777
V. Kubilius <i>„Vilnius – paskutinis Vakarų miestas“</i>	782
V. Zaborskaitė <i>Kultūra kaip gyvybės forma mirties kontekste</i>	784

X. Vilnius antrosios sovietinės okupacijos metais.

1. Urbanistinė ir architektūrinė Vilniaus raida.	
A. Miškinis, V. Jurkštas <i>Vilniaus miesto raida sovietmečiu 1944–1990 metais</i>	788
V. Mikučianis <i>Pokario Vilnius</i>	790

TURINYS

K. Čerbulėnas, A. Jankevičienė ir kt. <i>Sovietinio laikotarpio Vilniaus architektūra</i>	798
J. Markevičienė <i>Vilniaus kultūros paveldo apsauga antrojo sovietmečio pradžioje</i>	800
2. Miesto sovietizacija ir pasipriešinimas jai.	
I. Vaškevičiūtė <i>Tragiškieji Vilniaus Tuskulėnai</i>	804
I. Ignatavičius <i>J. Noreika – generolas Vėtra</i>	808
V. Mikučianis <i>Vilniaus kultūros paveldo naikinimo istorija</i>	809
K. Misius <i>Bažnyčių uždarinėjimas Vilniuje pokario metais</i>	812
V. Girininkienė ir kt. <i>Sovietmečiu nukentėję Vilniaus miesto paminklai</i>	816
B. Česnulevičienė <i>Vilniaus etninių bendrijų kultūros netektys</i>	830
V. Bagušauskas <i>Vilniaus jaunimas priešinasis sovietiniam režimui</i>	835
Ž. Račkauskaitė <i>Maištingasis Vilniaus jaunimas</i>	839
I. Ignatavičius <i>V. Šakalys</i>	842
M. Žiūkas <i>KGB prieš Vilniaus moksleivius 9-ojo dešimtmečio pradžioje</i>	843
I. Ignatavičius <i>Lietuvos Helsinkio grupė</i>	855
I. Ignatavičius <i>Pirmutinė Juodojo kaspino diena Vilniuje 1987 metais Neramumai Gedimino aikštėje</i>	858
Z. V. Rekašius <i>Lietuvos persitvarkymo sąjūdis</i>	859
J. Ivanauskaitė <i>1988 08 26 – mitingas Vingio parke</i>	861
XI. Vilnius – atkurto Lietuvos valstybės sostinė.	
1. Miesto valdymas.	
V. Šapalas <i>Pirmoji demokratiškai išrinkta Vilniaus miesto taryba</i>	863
2. Vilnius politiniame gyvenime.	
<i>Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo</i>	868
V. Šapalas <i>Sausio 13-oji Vilniuje</i>	873
3. Vilniaus miesto ūkis.	
V. Rastenis <i>Vilniaus miesto pramonė ir komunalinis ūkis</i>	874
4. Atsikūrusios tautinės bendrijos.	
S. Vaitiekus <i>Vilniaus lenkai</i>	876
H. Kobeckaitė <i>Lietuvos karaimai</i>	882
S. Alperavičius, I. Lempertas <i>Žydų bendruomenė</i>	887
PRIEDAS Nr. 1. Vilniaus miesto istorija	891
PRIEDAS Nr. 2. Vilniaus miesto chronologija	914